

Gezamenlijk advies

milieukwaliteitsnormen voor gevaarlijke en prioritaire stoffen

**Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van
VLAREM I, VLAREM II, het organisatiebesluit en het
monitoringbesluit**

Goedkeuring Minaraad	21 mei 2015
Goedkeuring SERV en SALV	26 mei 2015
Volgnummer	2015 012
Auteur + e-mailadres	Ir.Dirk Uyttendaele, dirk.uyttendaele@minaraad.be
Contactpersonen SERV en SALV	Annick Lamote, alamote.serv.be Kris Van Nieuwenhove, kris.vannieuwenhove@lv.vlaanderen.be

Inhoud

Krachtlijnen	3
Procesbeschrijving.....	5
Dossierbeschrijving	6
Aanbevelingen	10
1 Algemene opmerkingen.....	10
1.1 Recente adviezen van de strategische adviesraden..	10
1.2 Overkoepelende opmerkingen.....	12
2 Specifieke opmerkingen	15
2.1 Door de RL 2013/39/EU geïnduceerde herziening ...	15
2.2 Door VLAREM II geïnduceerde herziening	16
Afkortingen.....	20
Referentielijst	22

Krachtlijnen

De Minaraad, de SERV en de SALV brengen een gezamenlijk advies uit over het ontwerp van besluit over milieukwaliteitsnormen voor gevaarlijke en prioritaire stoffen. Minaraad en SERV werden om advies gevraagd, de SALV sloot zich daarbij op eigen initiatief aan.

De aanpassing van de milieukwaliteitsnormen voor prioritaire en gevaarlijke stoffen in water kwam al eerder in te adviseren documenten aan bod. De Raden hadden er bijgevolg eerder al uitspraken over gedaan, m.n. in het advies milieukwaliteitsnormen (2010), het advies over de ontwerp-stroomgebiedbeheerplannen (2014) en het Verzameldecreet (2015). De Raden beamen dan ook dat er bij de huidige adviesvraag en ook voordien voldoende informatie werd gegeven. De aard van het onderwerp bemoeilijkt een adequate communicatie. Die komt overweldigend over en gaat uit van het vermoeden dat heel veel technische kennis en kennis over het tot stand komen van de huidige wetgeving aanwezig is bij het middenveld. Dat is niet altijd het geval en leidt ertoe dat de Raden in voorgaande adviezen soms voorbij gegaan zijn aan elementen waarvan de essentie nu pas duidelijk wordt.

De Raden formuleren een aantal overkoepelende opmerkingen omtrent de afstemming op Europees niveau met andere normenkaders en over de harmonisatie van de methodiek om potentieel relevante specifiek verontreinigende stoffen aan te duiden. Zij wijzen op de noodzaak om zo recent mogelijke wetenschappelijke gegevens te gebruiken en op het onderscheid tussen directe en indirecte doorwerking van de normering en op het feit dat daarmee rekening moet gehouden worden.

Omtrent de concrete voorstellen voor nieuwe normen voor reeds genormeerde stoffen en normen voor nieuw te normeren stoffen stellen de Raden dat, voor zover die de implementatie van richtlijn 2013/39/EU betreft, zij daarbij geen opmerkingen formuleren aangezien dit over Europees beslist beleid gaat.

Aangaande de herziening als gevolg van de evaluatie in uitvoering van het DABM en van VLAREM II hebben de Raden enkele bedenkingen bij de uitbreiding van de Vlaamse stoffenlijst (VLAREM II, bijlage 2.3.1, art.3). Met betrekking tot bisfenol A wijzen zij op de beschikbaarheid van recente wetenschappelijke informatie en ook op mogelijke lopende Europese initiatieven voor de normering van deze stof. De Raden stellen voor dat het Vlaamse Gewest zich hierover informeert en dan de gepaste conclusies trekt. Zij wijzen er ook op dat een norm efficiënt moet zijn. Bij de doorwerking moet er aandacht zijn voor de kostenefficiëntie en –effectiviteit, de

doorwerking zou zich moeten focussen op die bedrijven die normoverschrijdingen veroorzaken.

Voor de herbiciden flufenacet en diflufenican is er op Europees niveau afstemming nodig met het normenkader van de Gewasbeschermingsmiddelenverordening.

Als essentieel onderdeel van het Vlaamse milieubeleid moet de normering uitgaan van een aantal basisprincipes. Maar tegelijk vragen de Raden zich af wat het effect zal zijn voor de beoordeling van de watertoestand in de stroomgebieden indien in de buurlanden en –regio's geen gelijkwaardig tot stand gekomen normering wordt doorgevoerd.

Procesbeschrijving

Datum adviesvraag	20 april 2015
Naam adviesvrager + functie	Joke Schauvliege, Vlaams minister van Omgeving Natuur en Landbouw
Rechtsgrond van de adviesvraag	DABM, Artikel 2.2.2.
Adviestermijn	30 dagen
Samenwerking	Mineraad, SERV en SALV
Overlegcommissie	WCMH / WCSG
Vergaderingen: soort + datum	WCMH/WCSG op 16 april, 7, 15 en 18 mei

De Mineraad en SERV werden op 20 april om advies gevraagd over het ontwerp van besluit. Dezelfde dag werd de adviesvraag ontvangen. De SALV besliste om op eigen initiatief in dit project te participeren.

Standaard bedraagt de vastgestelde termijn 2 maanden (DABM, art.2.2.2), maar de Vlaamse regering kan die adviestermijn inkorten, met inachtnaam van de minimumtermijn, voor zover dit vanwege door internationale verplichtingen opgelegde termijnen noodzakelijk is. Richtlijn 2013/39/EU moet op uiterlijk 14 september 2015 omgezet zijn in nationale regelgeving.

De adviesvraag bevat volgende documenten:

- Het ontwerp van besluit van de Vlaamse Regering met bijlage;
- De nota aan de leden van de Vlaamse Regering;
- Het advies van de Inspectie van Financiën van 24 maart 2015;
- De fiche van de vergadering van 3 april 2015 van de Vlaamse Regering (VR PV 2015/15 – punt 0015);
- Technische achtergrondfiches over de afleiding van normen voor 1,2-dibroomethaan, 2,4-dichloorfenol, 1,1,1-trichloorethaan, 1,1,2-trichloor-ethaan, flufenacet, diflufenican en bisfenol-A.

Het dossier werd voor de strategische adviesraden toegelicht door een delegatie van VMM op 16 april 2015.

Dossierbeschrijving

Om te vermijden dat de verschillende legistische documenten waar naartoe verwezen wordt voluit moeten worden geschreven, wordt waar mogelijk een gehanteerde afkorting gebruikt. Achteraan het advies staat een lijst met afkortingen en hun titel voluit geschreven.

[1] **Bijdragen tot de omzetting van RL 2013/39/EU en RL 2009/90/EG.** De implementatie van de vermelde richtlijnen behelst in hoofdlijnen volgende deelacties:

- RL 2013/39/EU wijzigt een aantal richtlijnen wat betreft prioritaire stoffen op het gebied van het waterbeleid. De omzetting in nationale regelgeving moet gebeurd zijn op 14 september 2015. De omzetting dient gedeeltelijk te gebeuren door wijziging van het Decreet integraal waterbeleid (DIW) via het Verzameldecreet omgeving, natuur, landbouw en energie 2015. De Raden brachten over het ontwerp van Verzameldecreet reeds een advies uit (zie [6]). Bij middel van dit besluit wordt de rest van de omzetting doorgevoerd in VLAREM I, VLAREM II en het Organisatiebesluit.
- RL 2009/90/EG stelt technische specificaties vast voor de chemische analyse en monitoring van de watertoestand krachtens de Kaderrichtlijn water. De richtlijn moest omgezet zijn tegen 21 augustus 2011, maar dat is onvolledig gebeurd en dat wordt nu rechtgezet met een aanpassing van het Monitoringbesluit.

[2] **De omzetting van RL 2013/39/EU en RL 2009/90/EG leidt tot volgende ingrepen:**

- Aan de lijst van prioritaire stoffen worden 12 nieuwe stoffen met een bijbehorende milieukwaliteitsnorm en indelingscriterium¹ toegevoegd: dicofol, PFOS (perfluorooctaansulfonzuur en zijn derivaten), quinoxifen, dioxinen en dioxineachtige verbindingen, aconifin, bifenox, cybutryne, cyper-methrine, dichloorvos, hexabroomcyclododecaan, heptachloor en heptachloorepoxide en terbutryne.

Omtrent deze 12 nieuwe prioritaire stoffen bepaalt het ontwerp DIW (cf. Verzameldecreet) direct of indirect:

- De inwerkingtreding: de milieukwaliteitsnormen gelden pas met ingang van 22 december 2018 (wijziging DIW art.51, §2 1°b);

¹ VLAREM II, bijlage 2.3.1, art.3, §4, 4°kolom: "Indelingscriterium GS": de concentratie vanaf wanneer het afvalwater beschouwd moet worden als "bedrijfsafvalwater met gevaarlijke stoffen"

- Tegen 2018 worden een aanvullend monitoringprogramma en een voorlopig maatregelenprogramma opgesteld (wijziging DIW art.66, §1);
 - De normen worden meegenomen in het SGBP III (2021) en overeenstemmend maatregelenprogramma;
 - De milieudoelstellingen moeten voor het eerst bereikt worden in 2027 (SGBP IV).
- De herziening van de normen van 7 stoffen uit de bestaande lijst van prioritare stoffen: antracene, gebromeerde difenylethers, fluoranteen, lood- en loodverbindingen, naftaleen, nikkel en nikkel-verbindingen en PAK's.
 - De voorziene wijziging van het DIW (Verzameldecreet) voorziet dat de aangescherpte normen van de 7 bestaande prioritare stoffen gelden vanaf 22 december 2015 (SGBP II) (Ontwerp van Verzameldecreet art.46, nieuw art.51, §2, 1° b van het DIW);
 - Hiervoor worden maatregelen opgenomen in SGBP II;
 - De resultaten worden eind 2021 (SGBP III) getoetst.
 - Voor 11 andere, reeds genormeerde stoffen wordt een milieukwaliteitsnorm vastgesteld die geldt in biota: dioxinen en dioxineachtige verbindingen, dicofol, hexachloorbenzeen (HCB), hexachloorbutadieen (HCBDD), hexabroomcyclododecaan (HBCDD), heptachloor en heptachloorepoxide, benzo(a)pyreen, fluorantheen, perfluorooctaansulfonzuur en zijn derivaten (PFOS), gebromeerde difenylethers, kwik en kwikverbindingen.

Het zijn in eerste instantie deze biotanormen die van toepassing zullen zijn. Lidstaten mogen ook een overeenkomstige norm in water toepassen op voorwaarde dat die evenveel bescherming biedt en dat de analysetechnieken minstens even goed zijn.

 - Voor hexachloorbenzeen, hexachloorbutadieen en kwik blijft de MAC behouden en wordt de huidige norm die geldt in biota (VLAREM II, bijlage 2.3.1, art.4) overgebracht naar de tabel, vermeld in art.3, §4. De JG-MKN (jaargemiddelde norm) die geldt in water, wordt geschrapt omdat deze onvoldoende beschermend is voor het aquatisch leefmilieu;
 - Twee van de momenteel aangeduide prioritare stoffen worden heringedeeld als prioritair gevaarlijke stof, met name DEHP (Di(2-ethylhexyl)ftalaat) en trifluralin (Art.8 ter vervanging van bijlage 2.3.1, art.3 in VLAREM II, cf. §4). Dit betekent dat de maatregelen voor deze stoffen moeten gericht zijn op de stopzetting of geleidelijke beëindiging van lozingen, emissies en verliezen;

- Het begrip “alomtegenwoordige stoffen²” wordt ingevoerd. Deze stoffen kunnen minder frequent gemeten worden en er kan op afzonderlijke kaarten over gerapporteerd worden (art.15 tot invoeging van art.1/1 tot art.1/4 in het Monitoringbesluit, cf. art.1/4 §4);
- Ten slotte wordt via het nieuwe art.1/4, §§5 en 6, in het Monitoringbesluit (cf. art.15) voldaan aan art.8ter van Richtlijn 2013/39/EU omtrent de aandachtstoffenlijst³ die de Europese Commissie opstelt.

[3] **Andere wijzigingen en aanpassingen aan VLAREM II** die worden meegenomen zijn:

- wijzigingen n.a.v. het Europees Besluit 2013/480/EU;
- herinvoering van een aantal normen voor schelpdierwater n.a.v. een standpunt van de Europese Commissie;
- bijlage 2.3.1, art.5: aanpassingen i.v.m. de interpretatie respectievelijk de monitoring van de normen voor de fysisch-chemische parameters
- kleine aanpassingen (correctie eenheden van een norm waterbodems, verwijzingen naar richtlijnen, ...).

[4] **Evaluatie van milieukwaliteitsnormen.** Als gevolg van het besluit milieukwaliteitsnormen werd in VLAREM II ingeschreven dat de milieukwaliteitsnormen periodiek zullen geëvalueerd worden en waar nodig worden bijgesteld in functie van de evoluties in de technische kennis. Die aanpassing gebeurde in art.2.3.1.3 voor oppervlaktewater en in art.2.3.1bis/1 voor waterbodems en dit in uitvoering van het DABM art.2.2.3, §4. De Raaden hebben een advies uitgebracht over het ontwerpbesluit milieukwaliteitsnormen⁴ maar maakten hierover geen specifieke opmerkingen.

² EN “Ubiquitous substances”. Alomtegenwoordige stoffen zijn niet gedefinieerd in de Europese regelgeving. Daar werd in de Raadsdiscussies wel naar gevraagd door de lidstaten, maar er werd geen overeenstemming over bereikt. Tenslotte werd gekozen voor de formulering: “Stoffen die zich gedragen als alomtegenwoordige persistente, bio-accumulerende, toxische stoffen”. Deze bewoording werd letterlijk gevolgd in het ontwerpbesluit. (VMM, persoonlijke mededeling)

Van alomtegenwoordige stoffen erkent de Commissie dat ze nog jaren in te hoge concentraties aanwezig zullen zijn ondanks maatregelen om de uitstoot te beperken of stop te zetten. (CIW, CIW-Nieuwsbrief, Jaargang 12, nummer 1 - februari 2015).

³ De in de aandachtstoffenlijst op te nemen stoffen worden geselecteerd uit de stoffen waarvoor de beschikbare informatie erop wijst dat zij op het niveau van de Unie een significant risico voor of via het aquatische milieu kunnen betekenen en waarvoor de monitoringgegevens onvoldoende zijn.

⁴ Gezamenlijk advies van SERV, Minaraad en SALV van januari 2010 over het Ontwerpbesluit aangaande de vaststelling van milieukwaliteitsnormen voor oppervlaktewateren, waterbodems en grondwater, Minaraad, 2010|003.

De nu voorgestelde wijzigingen vinden eveneens een basis in bijlage V van de Kaderrichtlijn water met de criteria voor de beoordeling van de water-toestand. Voor de oppervlaktewateren worden de verschillende kwaliteitselementen voor de klasseindeling opgesomd (art.1.1.). Daarin worden de "Specifieke verontreinigende stoffen" vermeld:

- *Verontreiniging door alle prioritaire stoffen waarvan is vastgesteld dat zij in het waterlichaam worden geloosd*
- *Verontreiniging door andere stoffen waarvan is vastgesteld dat zij in significante hoeveelheden in het waterlichaam worden geloosd.*

De Vlaamse stoffenlijst (VLAREM II, bijlage 2.3.1, art.3) wordt bijgevolg onderworpen aan een onderzoek naar relevantie binnen de stroomgebieden van Schelde en Maas. Prioritaire stoffen, waarvan de normen op Europees niveau worden vastgelegd, maken geen voorwerp uit van deze evaluatie. De methodiek voor de aanduiding wordt beschreven in de ontwerpstroomgebiedbeheerplannen⁵.

De voorgestelde aanpassing resulteert in de herziening van de Vlaamse milieukwaliteitsnormen voor specifieke verontreinigende stoffen in oppervlaktewater voor:

- 4 reeds eerder aangeduide stoffen (1,2-dibroomethaan, 2,4-dichloorfenol, 1,1,1-trichloorethaan en 1,1,2-trichloor-ethaan) omdat gebleken is dat ze sterk afwijken van de normen in andere landen;
- 3 nieuwe stoffen (flufenacet, diflufenican en bisfenol-A) die vaak worden aangetroffen in het oppervlaktewater en/of afvalwater en waarvoor nog geen milieukwaliteitsnorm was afgeleid.

⁵ Ontwerp stroomgebiedbeheerplan voor de Schelde 2016-2021, 3.1.1.2.2. Herziening milieukwaliteitsnormen, 'Prioritaire stoffen' en 'Relevante specifieke verontreinigende stoffen', p.153-156/386.

Aanbevelingen

1 Algemene opmerkingen

1.1 Recente adviezen van de strategische adviesraden

[5] **Advies milieukwaliteitsnormen.** SERV, Minaraad en SALV brachten zoals gezegd al een advies over het Ontwerpbesluit milieukwaliteitsnormen⁶. Daarin stelden de Raden:

- *Tevens herhalen de raden de vraag om te streven naar gelijke normen op het relevante beleidsniveau op basis van wetenschappelijke consensus.*

Om een voldoende draagvlak te creëren voor de wetenschappelijke onderbouwing en monitoring vragen zij heldere communicatie over die wetenschappelijke onderbouwing en motivering. Zo mogelijk moeten deze ook dieper uitgewerkt worden.

Mocht uit voorgaande blijken dat de uitwerking onvolledig of niet onderzocht is, dan moet dit leiden tot bijkomend onderzoek. De wetenschappelijk onderbouwde informatie die daaruit (en uit ander onderzoek) komt, kan aanleiding geven tot de wijziging van normen of indelingscriteria. De raden vragen dat hiervoor een procedure ontwikkeld wordt, waarbij ook stakeholders input kunnen geven.

- *De normen zullen periodiek geëvalueerd worden en waar nodig worden bijgesteld in functie van de evoluties in de technische kennis.*

Wat de eerste bedenking betreft, hebben de Raden een gelijkaardige opmerking gemaakt n.a.v. het advies over de stroomgebiedbeheerplannen (zie ook [7]): "De Raden onderschrijven het belang van de vergelijking en afstemming van de toestandbeoordeling van waterlichamen stroomopwaarts en stroomafwaarts van lands- of regiogrenzen." Dat impliceert dat de normen gelijk of minstens vergelijkbaar zouden moeten zijn. Tegelijk wijzen de Raden er op dat de methodiek om een norm af te leiden Europees is vastgelegd⁷. Mits de lidstaten zich houden aan deze handleiding zullen de resultaten gelijk of minstens vergelijkbaar worden.

⁶ Gezamenlijk advies van SERV, Minaraad en SALV van januari 2010 over het Ontwerpbesluit aangaande de vaststelling van milieukwaliteitsnormen voor oppervlaktewateren, waterbodems en grondwater, Minaraad 2010|003.

⁷ Europese Commissie, Guidance Document No. 27 - Technical Guidance For Deriving Environmental Quality Standards, 2011.

Omtrent de communicatie rond de voorgestelde wijzigingen stellen de Raden vast dat deze reeds – in minder of meerdere mate - aan bod gekomen zijn n.a.v. het overleg met het middenveld over de 2de generatie stroomgebiedbeheerplannen op 28 mei 2014, de adviesvraag en het openbaar onderzoek over de stroomgebiedbeheerplannen, de adviesvraag over het ontwerp van Verzameldecreet, dat er een toelichting is gehouden voor de leden van de strategische adviesraden op 16 april en dat voor de evaluatie van de milieukwaliteitsnormen van gevaarlijke stoffen de technische fiches zijn meegeleverd met de adviesvraag. De Raden wensen hierbij overigens hun waardering uit te spreken voor het team van dossierhouders bij de VMM, zowel wat betreft de toelichting als voor wat de bereidheid aangaat om achteraf nog diverse verduidelijkingen te verschaffen.

Er is bijgevolg zeker voldoende informatie gegeven in voorbereiding en naar aanleiding van de voorliggende bijstelling van de milieukwaliteitsnormen op het gebied van het waterbeleid. De Raden stellen echter vast dat het door de aard van het onderwerp zeer moeilijk is om hierover adequaat te communiceren. De communicatie komt overweldigend over en gaat er van uit dat bij het middenveld heel veel technische kennis aanwezig is, evenals permanente kennis over de totstandkoming van de regelgeving zoals ze zich vandaag aandient. Dat leidt ertoe dat de Raden in voorgaande adviezen soms voorbij gegaan zijn aan een aantal elementen waarvan de essentie nu pas duidelijk wordt.

Aansluitend hierbij hadden de Raden in dit advies al bevestigd dat de basis van de voorliggende periodieke herziening eerder aan de Raden is voorgelegd en ook door hen is gecapteerd (zie [4]).

- [6] **Advies over het ontwerp Verzameldecreet 2015⁸.** In hun gezamenlijk advies over het ontwerp Verzameldecreet stelden Minaraad en SALV het op prijs dat de invoering van herziene en nieuwe normen zal gebeuren met overgangstermijnen en bijgevolg voorspelbaar is.

De Raden wezen in dit advies ook op het verschil tussen de wijzigingen van het normenstelsel als gevolg van ofwel de toepassing van de Richtlijn Prioritaire stoffen (RL 2013/39/EU) of via de toepassing van de evaluatie van milieukwaliteitsnormen uit VLAREM II. Dat maakt een verschil voor wat de urgentie van de wijziging aangaat. De richtlijn moet immers uiterlijk omgezet zijn op 14 september, wat niet het geval is voor de evaluatie van de Vlaamse stoffenlijst. De Raden begrijpen evenwel dat het niet meer de bedoeling kan zijn om het lopende proces alsnog op te splitsen.

⁸ Gezamenlijk advies van Minaraad en SALV van februari 2015 over het ontwerp van decreet houdende diverse bepalingen inzake omgeving, natuur en landbouw en energie, Minaraad 2015|002.

Te gronde hebben de Raden toen geen uitspraken gedaan over de aangekondigde wijzigingen zelf, aangezien zij n.a.v. het besluit nog om advies zouden gevraagd worden. Die adviesvraag is nu aan de orde.

- [7] **Advies over de ontwerpstroomgebiedbeheerplannen**⁹. De herziening van de milieukwaliteitsnormen voor prioritaire stoffen kwam aan bod in ontwerpstroomgebiedbeheerplannen¹⁰, zowel over de methode als over de met voorliggend besluit beoogde stoffen. De beschrijving van de concrete voorstellen voor herziening lag in lijn met het voorliggende ontwerpbesluit. Er kan wel opgemerkt worden dat bij de "*Relevante specifieke verontreinigende stoffen*" ook vinylchloride was weerhouden voor een nieuwe norm, maar dat dit voorstel uiteindelijk niet heeft stand gehouden.

Er wordt ook verwezen naar de herbiciden diflufenican en flufenacet die 'probleemstoffen' genoemd worden omdat in 2012 de maximale concentraties respectievelijk in 50% en 10% van de meetplaatsen te hoog waren¹¹. Volgens recentere informatie waren in 2013 de maximale concentraties diflufenican en flufenacet in 55% respectievelijk 17% van de meetplaatsen hoger dan de referentiewaarde¹².

In het vooruitzicht van de voorliggende adviesvraag zijn de Raden in hun advies over de stroomgebiedbeheerplannen niet verder ingegaan op de specifieke voorstellen voor de herziening van milieukwaliteitsnormen voor reeds aangeduide stoffen en de aanvulling van de lijst van stoffen waarvoor milieukwaliteitsnormen worden opgelegd.

1.2 Overkoepelende opmerkingen

- [8] **Afstemming op Europees niveau**. De vaststelling van milieukwaliteitsnormen op het gebied van het waterbeleid gebeurt op Europees niveau of op niveau van de lidstaten volgens de principes van de KRW en de metho-

⁹ Gezamenlijk advies van Minaraad, SERV en SALV van december 2014 over de ontwerpstroomgebiedbeheerplannen 2016-2021, Minaraad 2014|041.

¹⁰ Ontwerp stroomgebiedbeheerplan voor de Schelde 2016-2021, 3.1.1.2.2. Herziening milieukwaliteitsnormen, 'Prioritaire stoffen' en 'Relevante specifieke verontreinigende stoffen', p.153-160/386.

¹¹ Ontwerp stroomgebiedbeheerplan voor de Schelde 2016-2021, 'Waterverontreiniging door het gebruik van pesticiden', p.64-65/386.

¹² MIRA, Milieurapport Vlaanderen, Pesticiden in oppervlaktewater, <http://www.milieurapport.be/nl/feitencijfers/milieuthemas/verspreiding-van-pesticiden/>

De referentiewaarden waar naartoe verwezen wordt, zijn "oude ad hoc" PNEC en MAC-waarden: diflufenican (PNEC = 12,5 ng/l en MAC van 83,5 ng/l) en flufenacet (PNEC = 167 ng/l en MAC = 315 ng/l) (VMM, persoonlijke mededeling).

dologie zoals beschreven in het Europees *Guidance document*¹³. Dit is bevorderlijk voor het streven naar gelijke normen op het relevante beleidsniveau op basis van wetenschappelijke consensus en draagt bij tot een afstemming van de beoordeling van de toestand watersystemen stroomstroomopwaarts en stroomafwaarts van lands- of regiogrenzen.

De Raden stellen echter ook vast dat er naast het kader dat gecreëerd wordt met de Kaderrichtlijn water ook nog andere normenkaders zijn uitgewerkt voor bijvoorbeeld de erkenning en autorisatie van chemische stoffen onder de REACH-verordening en voor de toelating van biociden en van gewasbeschermingsmiddelen onder respectievelijk de Biocidenverordening en de Gewasbeschermingsmiddelenverordening¹⁴. De doelstellingen van deze normenkaders zijn echter verschillend. Maar zelfs als de doelstellingen van deze normenkaders niet dezelfde zijn en de resultaten bijgevolg niet zomaar uitwisselbaar zouden zijn, menen de Raden toch dat er een maximale afstemming moet gezocht worden in de procedures, gebruikte informatiebronnen enz. Dat is belangrijk zowel voor het draagvlak voor de resultaten als voor het kostenaspect van de onderzoeken. De Raden hebben echter geen aanwijzingen dat deze afstemming gebeurd is.

De afstemming van alle mogelijke vergelijkbare normeringskaders is ongetwijfeld ook geen eenvoudige opdracht die op korte tijd tot stand zou kunnen gebracht worden. Daarom stellen de Raden voor om als een eerste stap de wetenschappelijke informatie, die gebruikt wordt voor het normeren van stoffen in de diverse normeringskaders, te delen en uiteraard ook te gebruiken.

De Raden suggereren bijgevolg dat het Vlaamse Gewest alles in het werk zou stellen om deze aanpak op Europees niveau aan te kaarten.

- [9] **Het gebruik van recente wetenschappelijke gegevens.** De informatie op basis waarvan normen worden uitgewerkt voor eerder genormeerde stoffen of voor nieuw te normeren stoffen moet zo recent mogelijk zijn en

¹³ Europese Commissie, Guidance Document No. 27: Technical Guidance For Deriving Environmental Quality Standards, 2011

¹⁴ In de EU zijn gewasbeschermingsmiddelen aan een dubbele toelatingsprocedure onderworpen. De werkzame stof moet eerst op EU-niveau worden goedgekeurd. Vervolgens kunnen de lidstaten gewasbeschermingsmiddelen toelaten die een dergelijke goedgekeurde stof bevatten. De goedkeuring of toelating van actieve stoffen gebeurt op Europees vlak door de Europese Commissie in overleg met de lidstaten (via zogenaamde experten comités) en is gebaseerd op een wetenschappelijk evaluatierapport door EFSA (dat daarvoor eerst een bepaalde lidstaat als rapporteur aanduidt). De evaluatie is gebaseerd op een dossier ingediend door de producent (incl. eigen wetenschappelijke studies, andere (onafhankelijke) wetenschappelijke studies en literatuurstudie).

EFSA: European Food Safety Authority (NL: EAV: Europese Autoriteit voor Voedselveiligheid), zie ook <http://www.efsa.europa.eu/en/pesticides/pesticidespeerreview.htm> en <http://www.efsa.europa.eu/en/panels/pesticides.htm>

moet minstens ook rekening houden met de resultaten van vergelijkbaar lopend onderzoek in Europa en in de lidstaten, dat bekend is. Bij wijze van voorbeeld kan verwezen worden naar de fiche voor bisfenol A, waarin als literatuurbron ondermeer verwezen wordt naar een Europees Risk Assessment Report (RAR) van 2008 en bijvoorbeeld niet naar een WCA-rapport van 2014¹⁵. Dit laatste rapport is eveneens gebaseerd op het RAR (2008), maar ook op literatuuronderzoek van 2008 tot 2014. Het komt daarbij tot heel verschillende resultaten (zie [15]). De Raden vragen dat zo laat mogelijk in aanloop van de goedkeuringsprocedure van een milieukwaliteitsnorm nagegaan wordt of er recente relevante informatie beschikbaar is.

[10] **Harmonisatie voor de aanduiding van potentieel relevante specifiek verontreinigende stoffen.** De methode voor aanduiding van de potentieel relevante specifiek verontreinigende stoffen werd op Vlaams niveau uitgewerkt, op basis van eigen Vlaamse selectiecriteria¹⁶. De beschrijving van de methode is opgenomen in het ontwerp SGBP II (zie ook [4]).

De Raden steunen een systematische aanpak voor de aanduiding van relevante specifiek verontreinigende stoffen waarvan de normen herzien worden of voor nieuw aan te duiden stoffen.

De Raden pleiten er voor om de methodologie voor de aanduiding van de stoffen op Europees niveau te harmoniseren. Daarvoor zouden o.a. het prioriteren van de te onderzoeken stoffen en de selectiecriteria moeten afgestemd worden. De Raden vragen dat het Vlaamse Gewest deze harmonisering zou bepleiten op Europees niveau. Als aanzet lijkt het zeker nuttig om alvast een harmonisatie binnen de stroomgebiedsdistricten tot stand te brengen, om te verhinderen dat de aanwezigheid van stoffen anders beoordeeld wordt naargelang het land of de regio, dat de normen niet gelijktijdig worden ingevoerd enz. De Raden suggereren om dit alsnog mee te nemen in de stroomgebiedbeheerplannen 2015-2021.

[11] **Onderscheid tussen directe en indirecte doorwerking van de normering van nieuwe specifieke verontreinigende stoffen.** De Raden maken een onderscheid tussen directe en indirecte doorwerking. Met directe doorwerking wordt de aanpassing van vergunningen, in gebruiksvoorwaarden, ... bedoeld. Indirecte doorwerking leidt bijvoorbeeld tot een verplichte monitoring in functie van een aantal maatregelen bij de stroomgebiedbeheerplannen of in functie van toekomstig uit te stippelen beleid.

¹⁵ WCA, Derivation of proposed environmental quality standards for bisphenol a (CAS 80-05-7) Draft Report to DG Environment from WCA, August 2014

¹⁶ VMM, persoonlijke mededeling.

Voor zover de normering een directe doorwerking zou aansturen, vragen de Raden oog te hebben voor een evenwicht tussen de algemene actie (alle lozers) en de specifieke actie (lozers die de norm overschrijden) bij een beperkt aantal overschrijdingen van de norm. Voor de lozingen van bisfenol A lijkt dit de situatie te zijn: een beperkt aantal lozers overschrijdt de norm, mogelijk worden heel veel bedrijven gevat door de consequenties van het invoeren van een norm.

Onder 'Rubriek 3.4. Lozen van bedrijfsafvalwater dat gevaarlijke stoffen bevat' van VLAREM I (bijlage I) worden activiteiten gevat, waarbij het lozen van bedrijfsafvalwater [] dat al of niet één of meer van de in bijlage 2C bij titel I van het Vlareem bedoelde gevaarlijke stoffen bevat in concentraties hoger dan de indelingscriteria [] aan de orde is. Indien het indelingscriterium GS voor een lozingsparameter lager ligt dan de rapportagegrens [] wordt voor deze parameter de rapportagegrens gehanteerd. Daaruit blijkt dat lozingen van gevaarlijke stoffen boven de IC GS vergunningplichtig zijn. De Raden vinden het bijgevolg vanzelfsprekend dat een milieukwaliteitsnorm voor gevaarlijke stoffen in water wordt enkel vastgelegd indien dit technisch mogelijk is (voldoende betrouwbare ecotoxicologische gegevens beschikbaar, analysetechnieken beschikbaar om een stof te meten in water, ...).

2 Specifieke opmerkingen

2.1 Door de RL 2013/39/EU geïnduceerde herziening (zie [3])

[12] **Aanpassing van de lijst met prioritaire stoffen.** De lijst met prioritaire stoffen werd vastgelegd in bijlage X van de Kaderrichtlijn water. Dat gebeurde niet van meet af aan. De lijst werd ingevoerd met Beschikking Nr. 2455/2001/EG¹⁷. De lijst bevatte 33 prioritaire stoffen zoals ook het geval is met de lijst in VLAREM I (Lijst III). RL 2013/39/EU voorziet de herziening van bijlage X (art.8 van de RL) en voegt de 12 vermelde stoffen toe aan bijlage X. Dat gebeurt nu ook met Lijst III van VLAREM I.

De Raden wensen hierbij geen opmerkingen te maken aangezien dit Europees beslist beleid betreft.

[13] **Herziening van zeven normen voor aangeduide prioritaire stoffen.** De milieukwaliteitsnormen van de 33 prioritaire stoffen werden vastgelegd via art.3, 1 en Bijlage I van RL 2008/105/EG. De normen werden geïmple-

¹⁷ Europees Parlement en de Raad, Beschikking Nr. 2455/2001/EG van het Europees Parlement en de Raad van 20 november 2001 tot vaststelling van de lijst van prioritaire stoffen op het gebied van het waterbeleid en tot wijziging van Richtlijn 2000/60/EG

menteerd in Vlaamse regelgeving in Bijlage 2.3.1., art.3 van VLAREM II. RL 2013/39/EU voorziet de aanpassing van de normen voor zeven van de 33 reeds genormeerde prioritaire stoffen, die zijn opgenomen in Bijlage I van RL 2008/105/EG en voegt normen toe voor de 12 nieuwe prioritaire stoffen (zie [12]). In navolging daarvan worden in het voorliggende ontwerpbesluit de normen van die zeven stoffen in lijn gebracht met de Europese lijst en worden de normen voor de 12 nieuwe prioritaire stoffen ook vastgelegd.

De Raden wensen hierbij geen opmerkingen te maken aangezien dit Europees beslist beleid betreft.

[14] **Milieukwaliteitsnormen die gelden in biota.** RL 2008/105/EG gaat o.a. uit van:

- *De lidstaten dienen, onder meer en waar passend, sediment en biota te monitoren in een gepaste frequentie teneinde voldoende gegevens te verkrijgen voor een betrouwbare analyse van langetermijntendenzen van deze prioritaire stoffen die de tendens hebben te accumuleren in sediment en/of biota.*
- *Om de lidstaten afhankelijk van hun monitoringstrategie flexibiliteit te geven, dienen de lidstaten te kunnen kiezen tussen monitoring en toepassing van deze MKN voor biota of voor de vaststelling van strengere MKN voor oppervlaktewateren, die hetzelfde beschermingsniveau bieden.*

Dit werd verder uitgewerkt in art.3, 2 waarbij voor drie stoffen (kwik en zijn verbindingen, hexachloorbenzeen en hexachloorbutadieen) aan de lidstaten de keuze gelaten werd. De normen werden meteen ook vastgelegd.

Deze milieukwaliteitsnormen in biota werden vastgelegd in VLAREM II, bijlage 2.3.1, art.4.

Als gevolg van RL 2013/39/EU werden de normen voor biota opgenomen in een nieuwe kolom onder bijlage I van RL 2008/105/EG. Tevens werd de lijst uitgebreid van 3 tot 11 prioritaire stoffen waarvoor MKN in biota kunnen toegepast worden. Door de aanvulling van de tabel in art.3 van bijlage 2.3.1 van VLAREM II wordt deze Europese herziening in Vlaamse regelgeving geïmplementeerd.

De Raden wensen hierbij geen opmerkingen te maken aangezien dit Europees beslist beleid betreft.

2.2 Door VLAREM II geïnduceerde herziening (zie [4])

[15] **Bisfenol A.** Deze stof werd oorspronkelijk opgenomen op de Europese shortlist voor herziening van de lijst van prioritaire en prioritaire gevaarlij-

ke stoffen (2007-2011), maar is uiteindelijk niet weerhouden¹⁸. De volgende herziening moet afgerond zijn in 2017 en zal rekening houden met de informatie en de conclusies van de eerste. De Raden stellen vast dat over de hormoon verstorende effecten van bisfenol A er momenteel nog wetenschappelijke discussie loopt. Het voorstel van de JG-MKN en IC GS is gebaseerd op een Europees Risk Assessment Report van 2008 en bedraagt 1,5 µg/l. Eind augustus 2014 werd een WCA studie uitgebracht in opdracht van DG Milieu van de Europese commissie. Die studie kadert in de tweede herzieningsprocedure tegen 2017 en concludeerde dat de JG-MKN 10,3 µg/l zou bedragen¹⁹. Dit is in grootteorde vergelijkbaar met de informatie in het REACH Registratie dossier²⁰ waar een PNEC van 16 µg/l wordt aangegeven.

Daarom stellen de Raden voor dat er eerst nagegaan wordt of er recente en relevante informatie beschikbaar is over een MKN voor bisfenol A, of op Europees niveau een MKN wordt voorbereid en op welke termijn deze eventueel wordt ingevoerd en dat het Vlaamse Gewest hieruit de gepaste conclusies trekt.

[16] **Het instellen van een norm moet efficiënt zijn.** Volgens de nota aan de leden van de Vlaamse Regering werd er in 2013 slechts 1 overschrijding van de nu voorgestelde norm vastgesteld voor bisfenol A op 44 meetpunten in het oppervlaktewatermeetnet. Mits het voorstel IC GS voor bisfenol A (JG-MKN 1,5 µg/l) aanvaard wordt, zouden – volgens inschatting van de VMM - 108 bedrijven verplicht worden binnen de 6 maand een vergunning hiervoor aan te vragen (toepassing van VLAREM I, art.38, §6). Van de gevaarlijke stoffen mogen in concentraties hoger dan de indelingscriteria enkel die stoffen worden geloosd waarvoor in de milieuvergunning emissiegrenswaarden zijn vastgesteld (VLAREM II, Artikel 4.2.3.1). Indien het IC GS lager ligt dan de rapportagegrens, dan geldt deze rapportagegrens als IC GS (zie ook [11]).

De Raden vragen om bij de doorwerking oog te hebben voor de kostenefficiëntie en -effectiviteit: de doorwerking zou zich moeten focussen op die bedrijven die normoverschrijdingen veroorzaken.

¹⁸ Europese Commissie, Procedures for the identification and prioritisation of priority substances: amended draft scoping report, Document for 2nd Meeting of WFD CIS Working Group Chemicals, 17 - 18 March 2014, Brussels, 15 March 2014.

¹⁹ WCA, Ibidem, p.36/48

AA-EQS: Annual Average Concentration – Environmental Quality Standard (NL: JG-MKN)

²⁰ European Chemicals Agency, 2007-2014, 4,4'-isopropylidenediphenol, http://apps.echa.europa.eu/registered/data/dossiers/DISS-9dbe071c-c12d-0fe1-e044-00144f67d249/AGGR-45ec3757-b0fe-4a0c-9e2a-f7e4b67f141a_DISS-9dbe071c-c12d-0fe1-e044-00144f67d249.html#AGGR-45ec3757-b0fe-4a0c-9e2a-f7e4b67f141a

[17] **Flufenacet en diflufenican.** De Raden merken op dat de werkzame stoffen (voor herbiciden) flufenacet en diflufenican een toelating²¹ gekregen binnen het kader van de Gewasbeschermingsmiddelenverordening.

Bij het vaststellen van MKN voor (deze) herbiciden (in het kader van de KRW) vragen de Raden uitdrukkelijk afstemming met andere Europese regelgeving, in het bijzonder met de toelating van de Gewasbeschermingsmiddelenverordening. Het is niet duidelijk of en in welke mate de voorgestelde MKN in de fiches voor flufenacet en diflufenican (op basis van gegevens 'uit literatuur') hierop zijn afgestemd (procedures, informatiebronnen, vergelijking resultaten, ...) (zie [8]). Deze aanpak moet in eerste instantie op Europees niveau worden vastgelegd.

Er moet ook rekening worden gehouden met alle beschikbare (recente) wetenschappelijke informatie (inclusief studies in het kader van Europese erkenningsprocedures) (zie ook [9]).

De Raden benadrukken het belang van de doelstellingen en beginselen van het milieubeleid zoals gevat door Hoofdstuk II van het DABM, zoals verwoord in art.1.2.1, §2: *Op basis van een afweging van de verschillende maatschappelijke activiteiten streeft het milieubeleid naar een hoog beschermingsniveau. Het berust onder meer op het voorzorgsbeginsel en het beginsel van preventief handelen, het beginsel dat milieuaantastingen bij voorrang aan de bron dienen te worden bestreden, het standstill-beginsel en het beginsel dat de vervuiler betaalt.*

Daarbij wordt ook rekening gehouden met art.1.2.1, §3: *De [] bepaalde doelstellingen en beginselen moeten in het bepalen en uitvoeren van het beleid van het Vlaamse Gewest op andere gebieden worden geïntegreerd. Bij de uitvoering van het beleid wordt rekening gehouden met de sociaal-economische aspecten, de internationale dimensie en de beschikbare wetenschappelijke en technische gegevens.*

Vanuit die uitgangspunten vragen de Raden zich af wat het effect zal zijn voor de globale oppervlaktewaterkwaliteit indien de voorgestelde normering niet op een gelijkwaardige manier wordt doorgevoerd in de buurlan-

²¹ Flufenacet werd opgenomen op Annex I van Richtlijn 91/414/EEC onder Inclusion Directive 2003/84/EC, Review report for the active substance flufenacet - Finalised in the Standing Committee on the Food Chain and Animal Health at its meeting on 4 July 2003 in view of the inclusion of flufenacet in Annex I of Directive 91/414/EEC.

(http://ec.europa.eu/food/plant/protection/evaluation/newactive/list1_flufenacet_en.pdf)

Diflufenican werd opgenomen op Annex I van Richtlijn 91/414/EEC onder Inclusion Directive 2008/66/EC, EFSA Scientific Report (2007) 122, 1-84, Conclusion on the peer review of diflufenican. (<http://www.efsa.europa.eu/en/efsajournal/doc/122r.pdf>)

den, in het bijzonder in de stroomgebieddistricten waarvan het Vlaamse Gewest deel uitmaakt. Binnen die contouren vragen de Raden om te streven naar een '*level playing field*', dit zowel voor bedrijven (vergunningen en gebruik stoffen), beleidsmaatregelen, als 'bescherming van milieu'.

Afkortingen

- DABM: Decreet van 5 mei 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid
- DIW: Decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid
- Besluit milieukwaliteitsnormen: Besluit van de Vlaamse Regering van 21 mei 2010 tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 6 februari 1991 houdende vaststelling van het Vlaams reglement betreffende de milieuvergunning en van het besluit van de Vlaamse Regering van 1 juni 1995 houdende algemene en sectorale bepalingen inzake milieuhygiëne, voor wat betreft de <milieukwaliteitsnormen> voor oppervlaktewateren, waterbodems en grondwater
- Monitoringbesluit: het besluit van de Vlaamse Regering van 26 april 2013 tot vaststelling van het geactualiseerde monitoringprogramma van de watertoestand ter uitvoering van artikel 67 en 69 van het decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid, wat betreft de omzetting van richtlijn 2013/39/EU en richtlijn 2009/90/EG
- Organisatiebesluit: het besluit van de Vlaamse Regering van 9 september 2005 betreffende de geografische indeling van watersystemen en de organisatie van het integraal waterbeleid in uitvoering van Titel I van het decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid
- VLAREM I: het besluit van de Vlaamse Regering van 6 februari 1991 houdende vaststelling van het Vlaams reglement betreffende de milieuvergunning,
- VLAREM II: het besluit van de Vlaamse Regering van 1 juni 1995 houdende algemene en sectorale bepalingen inzake milieuhygiëne,
- Europees besluit 2013/480/EU: Besluit van de Commissie van 20 september 2013 tot vaststelling van de indelingswaarden voor de monitoringsystemen van de lidstaten die het resultaat zijn van de interkalibratie, overeenkomstig Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad, en tot intrekking van Beschikking 2008/915/EG
- Kaderrichtlijn Water: richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid

- QA/QC²²-richtlijn: richtlijn 2009/90/EG van de Commissie van 31 juli 2009 tot vaststelling van technische specificaties voor de chemische analyse en monitoring van de watertoestand krachtens Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad
- Richtlijn 2008/105/EG: richtlijn 2008/105/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 december 2008 inzake milieukwaliteitsnormen op het gebied van het waterbeleid tot wijziging en vervolgens intrekking van de Richtlijnen 82/176/EEG, 83/513/EEG, 84/156/EEG, 84/491/EEG en 86/280/EEG van de Raad, en tot wijziging van Richtlijn 2000/60/EG
- RL Prioritaire stoffen: richtlijn 2013/39/EU van het Europees Parlement en de Raad van 12 augustus 2013 tot wijziging van Richtlijn 2000/60/EG en Richtlijn 2008/105/EG wat betreft prioritaire stoffen op het gebied van het waterbeleid
- Biocidenverordening: Verordening (EU) Nr. 528/2012 van het Europees Parlement en de Raad van 22 mei 2012 betreffende het op de markt aanbieden en het gebruik van biociden
- Gewasbeschermingsmiddelenverordening: Verordening (EG) Nr. 1107/2009 van het Europees Parlement en de Raad van 21 oktober 2009 betreffende het op de markt brengen van gewasbeschermingsmiddelen en tot intrekking van de Richtlijnen 79/117/EEG en 91/414/EEG van de Raad
- REACH-verordening: Verordening (EG) Nr. 1907/2006 van het Europees Parlement en de Raad van 18 december 2006 inzake de registratie en beoordeling van en de autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH), tot oprichting van een Europees Agentschap voor chemische stoffen, houdende wijziging van Richtlijn 1999/45/EG en houdende intrekking van Verordening (EEG) nr. 793/93 van de Raad en Verordening (EG) nr. 1488/94 van de Commissie alsmede Richtlijn 76/769/EEG van de Raad en de Richtlijnen 91/155/EEG, 93/67/EEG, 93/105/EG en 2000/21/E
- IC GS: Indelingscriterium voor gevaarlijke stoffen
- JG-MKN: Jaargemiddelde Milieukwaliteitsnorm
- MAC: Maximaal Aanvaardbare Concentratie
- MKN: Milieukwaliteitsnorm
- PNEC: Predicted No Effect Concentration
- SGBP: Stroomgebiedbeheerplan

²² Quality Assurance Quality Control

Referentielijst

CIW, CIW-Nieuwsbrief, Jaargang 12, nummer 1 - februari 2015

European Chemicals Agency, 2007-2014, 4,4'-isopropylidenediphenol, http://apps.echa.europa.eu/registered/data/dossiers/DISS-9dbe071c-c12d-0fe1-e044-00144f67d249/AGGR-45ec3757-b0fe-4a0c-9e2a-f7e4b67f141a_DISS-9dbe071c-c12d-0fe1-e044-00144f67d249.html#AGGR-45ec3757-b0fe-4a0c-9e2a-f7e4b67f141a

Europees Parlement en de Raad, Beschikking Nr. 2455/2001/EG van het Europees Parlement en de Raad van 20 november 2001 tot vaststelling van de lijst van prioritaire stoffen op het gebied van het waterbeleid en tot wijziging van Richtlijn 2000/60/EG

Europese Commissie, Guidance Document No. 27 - Technical Guidance For Deriving Environmental Quality Standards, 2011.

Europese Commissie, Procedures for the identification and prioritisation of priority substances: amended draft scoping report, Document for 2nd Meeting of WFD CIS Working Group Chemicals, 17 - 18 March 2014, Brussels, 15 March 2014.

Gezamenlijk advies van Minaraad en SALV van februari 2015 over het ontwerp van decreet houdende diverse bepalingen inzake omgeving, natuur en landbouw en energie, Minaraad 2015|002.

Gezamenlijk advies van Minaraad, SERV en SALV van december 2014 over de ontwerpstroomgebiedbeheerplannen 2016-2021, Minaraad 2014|041.

Gezamenlijk advies van SERV, Minaraad en SALV van januari 2010 over het Ontwerpbesluit aangaande de vaststelling van milieukwaliteitsnormen voor oppervlaktewateren, waterbodems en grondwater, Minaraad 2010|003.

MIRA, Milieurapport Vlaanderen, Pesticiden in oppervlaktewater, <http://www.milieurapport.be/nl/feitencijfers/milieuthemas/verspreiding-van-pesticiden/>

Ontwerp stroomgebiedbeheerplan voor de Schelde 2016-2021, 3.1.1.2.2. Herziening milieukwaliteitsnormen, 'Prioritaire stoffen' en 'Relevante specifieke verontreinigende stoffen'.

VMM, persoonlijke mededeling

WCA, Derivation of proposed environmental quality standards for bisphenol a (CAS 80-05-7) Draft Report to DG Environment from WCA, August 2014